

”Milimetar po milimetar, desno - levo”

Politika reprezentacije
LGBT zajednice u medijima
tokom 2017. godine

„Milimetar po milimetar, desno – levo“:

Politika reprezentacije
LGBT zajednice u medijima
tokom 2017. godine¹

Uvod

Prisustvo rodnih stereotipa, homofobnih i mizoginih sadržaja u diskursima medijskih sadržaja svedoči o postojanju jednog procesa čijim se posredstvom rodne uloge obnavljaju u procesu socijalizacije pojedinaca/ki. Stereotipno i diskriminatorno predstavljanje LGBT zajednice u medijima je važno i zbog toga što igra ključnu ulogu u formiranju i oblikovanju stavova i ponašanja pojedin(a)ca utičući na njih i ohrabrujući ih da internalizuju i stalno iznova usvajaju društveno konstruisanu sliku o pripadnicima LGBT zajednice, ideje o normiranoj ženskosti i muškosti, kao i prihvatljive odnosno neprihvatljive rodne uloge. Osim toga, stereotipi o seksualnosti i seksualnoj orijentaciji utiču na nejednaku raspodelu moći i resursa između različitih društvenih aktera/ki u svim oblastima života i na taj način ograničavaju njihove istinske ljudske potencijale. O ulozi stereotipa govori Ričard Dajer (Richard Dyer):

„... najvažnija uloga stereotipa: da održavaju oštre, ograničavajuće definicije, da jasno definišu gde se granica završava, pa tako i ko je unutar, a ko izvan nje. Ne samo da stereotipi zajedno sa društvenim tipovima mapiraju granice prihvatljivog i legitimnog ponašanja, oni, takođe, insistiraju na tim granicama upravo na tačkama gde ih u stvarnosti uopšte nema. Nigde to nije tako očigledno kao u stereotipima koji se odnose na društvene kategorije koje su nevidljive i/ili fluidne. Te kategorije su nevidljive, jer ne možete da napravite razlike samo na osnovu toga što pogledate osobu koja pripada nekoj od kategorija o kojima je reč“ (Dajer, 2012, 246).

Današnje rodne reprezentacije su višeslojne i ne tako vidljivo određene stereotipima, kakva je bila praksa u prošlosti – granice između jasno definisanih uloga muškaraca i žena su narušene. Ali mizogini, homofobični pogled ka predstavnicima LGBT zajednice se iznova regeneriše i opstaje u medijskom diskursu. „lako danas savremeni mediji imaju složeniji i višeznačni pogled na rod i seksualnost, više nego ikada ranije medijske slike LGBT osoba pokazuju da je to manjinska grupa koja i dalje ne dobija dovoljno prostora u štampanim i elektronskim medijima, a pojavljivanja i tematizacije su perioidične“ (Višnjic i Lončarević 2011, 23).

I zato je važno da unapređenje prava LGBT osoba podrazumeva sveopštu društvenu, institucionalnu mobilizaciju i uključivanje medijske dimenzije kao jednog od značajnih elemenata u procesu

formiranja javnog mišljenja.²

Dekonstrukcija medijskog narativa pokazuje da su dominantne teme u fokusu medijskog sadržaja tokom 2017. godine bile tradicionalne diskriminatorne predstave o LGBT zajednici, posebno lezbejkama, medijski istupi aktivistkinja i aktivista, izbor premijerke Ane Brnabić kao prve javno deklarisanе lezbejke političarke i dominantni homofobni diskurs Srpske pravoslavne crkve.

Medijski sadržaj i njegova proizvodnja u godini iza nas su pokazali duboko nerazumevanje u medijskom izveštavanju, razumevanju različitih identiteta, kao i njihovoj raznovrsnosti, hibridnosti, kompleksnosti i fragmentarnosti koja se razvija unutar savremenih civilizacijskih tokova.

2 LGBT osobe su često žrtve zločina iz mržnje i govora mržnje, ali ti zločini nisu propisno istraženi, nema sudskih presuda koje sankcionišu počiniocе ovih dela izvršenih na osnovu stvarne ili pretpostavljene orijentacije ili rodnog identiteta. Izveštaji koji nam dolaze od strane LGBT grupa insistiraju na usvajanju zakona o istopolnim brakovima, zakona o rodnom identitetu i efikasnijim sudskim postupcima u slučajevima zločina iz mržnje i diskriminacije LGBT osoba (Skrozza, 2016).

„Često te vidam sa devojka“: Slika lezbejke u medijima u Srbiji

Višestruko marginalizovane žene nisu vidljive u javnom diskursu, državnim strategijama i dokumentima, i isključene su iz medijske sfere kao akterke, te informativni prag prelaze samo ukoliko je u pitanju senzacionalistička informacija (iz polja zabave ili iz polja nasilja).

Lezbejke, nezavisno od ostalih predstavnika/ca drugačije seksualne orijentacije, ređe su prisutne u medijskom sadržaju, a i kada ih ima u medijskim izveštajima, obično nisu centralna tema, već sporedna pojava, što jeste indikator za manju vidljivost žena u medijskom prostoru i u okviru tretmana LGBT problematike. Kontinuirano isključivanje lezbejki iz medijskog sadržaja i kulture nastaje kroz neprepoznavaња i nevažavanja prava na različitost. Tekstovi o lezbejkama i u ovom medijskom pregledu u najvećem broju ostaju u polju zabave.

Podsetimo se javnog autovanja iz 2013. godine pevačice Marije Šerifović i naslova poput:

„Marija Šerifović:
Da li sam lezbiјka? Hm!“,³

i estradizacije lezbejskog pitanja u medijskom diskursu, te prava da se privatne odluke pretvaraju u prostor javnog dobra preispitivanja seksualnosti.

„Da li ste lezbiјka?“

– *Marija je rekla da će na to pitanje dobiti odgovor u sredu, jer je, kako kaže, to kruna filma ili „jagodica“.*

Reakcija javnosti koja sa podsmehom govori o Marijinom izgledu opisujući je kao „muškobanjastu, muškaraču, lezbaču“ tradicionalnim predstavama o lezbejskom telu, govori nam o stereotipima o lezbejkama i o njihovoj estetici kao o nedovršenim muškarcima. Tako opstaje i traje javni govor o lezbejkama.

Čak i ta „odbačena i prezrena“ tela su izložena objektivaciji ili očekivanjima kakva zapravo treba da budu. Na taj način medijski prostor jeste istovremeno poligon za reprodukciju homofobije i mizoginije.

Sa druge strane, medijski sadržaj potvrđuje univerzalni karakter jedne od najzastupljenijih muških fantazija, koja opstaje već godina, u konstruisanju dva ženska tela u horizontalnoj predaji.

4

5

6

LEZBO ZONE!

**Glumica Marija
Stokić priznala:
Brankica se
baš fino ljubi**

GEJ-SCENA u 'Zoni' iznenadila publiku,

**a evo kako su Marija i
Brankica snimile poljubac**

„Glumica Brankica Sebastjanović potpuno je normalno regovala na gej-scenu u svom filmskom ostvarenju, pa je pričala o tome. 'Ne strahujem i nije me stid, ne prinosim mnogo značaja tome, jer to pristaje njenom karakteru, to je jedno moderno vreme. Ona dolazi sa nečim novim i inovativnim u Srbiju. U to vreme to nije bilo svakodnevno. To je umetnička sloboda, a poljubac je bio nelagodan, jer to nije prirodno stanje', rekla je glumica.“

4 Informer, 26. 1. 2017.

5 Blic, 26. 1. 2017.

6 SMedia.rs, 26. 1. 2017.

Ovo je već viđeni model kako delovanja u zapadnoj pop-kulturi tako i medijskog senzacionalističkog izveštavanja, koji u našem kontekstu ne predstavlja samo provokaciju u odnosu na konzervativnu i tradicionalnu sredinu, nego i potvrđuje već uvezeni stilski transfer kao indikator globalnih trendovskih kretanja pop-kulture u kojima se ženska tela objektiviraju.

Još jedna vest iz popularne kulture obeležila je prošlu godinu, a to je da je da su korisnici Tvitera tražili da u nastavku Diznijevog crtanog filma „Zaleđeno kraljevstvo“ junakinja Elza dobije devojku.

7

RODITELJI U ŠOKU!

“Dizni objavio crtani sa gej-scenama! Ovo je zvanično prvi javni iskaz ljubavi istopolnih parova, iako je Dizni već uključio homoseksualne parove u TV serije kao što su ‘Luck Charlie’ i ‘Gravity Falls’. Inače, mnogi fanovi su od Diznija već tražili da uvede ovakve scene u svoje filmove, počevši od crtanog hita Zaleđeno kraljevstvo, kada je njihov zahtev glasilo da se protagonistkinja Elza proglasi lezbijkom.“

„Moralna panika” od svake različitosti, koja se proizvodi u medijima, nastavlja kontinuitet proizvodnje patrijarhata u animiranim filmovima, u kojima junaci i junakinje svojim izgledom i ponašanjem decide nude model za kreiranje tradicionalnih rodni uloga. To smo najbolje videli i u otporima prema obrazovnim paketima za učenje o temi seksualnog nasilja nad decom i mladima. „Iako je Ministarstvo prosvete Srbije najpre izjavilo da je to najbolji projekat u kome je učestvovalo, a onda je na prve glasove Srpske pravoslavne crkve i nacionalističkih, takozvanih analitičara, promenilo ploču, povuklo pakete i naredilo obustavu njihove dalje primene u nastavi“ (Bobić Mirosavljević, 2018).⁸ Jedan od argumenata je bio da su kreatorke programa lezbejke, te je i sama organizacija Incest trauma centar bila je izložena medijskom linču. Ali to nije zaustavilo hrabre feministkinje, njihov otpor, niti usporilo njihov rad na razvoju emancipatorskih znanja i politika.

Mediji se uopšte nisu bavili jednim od najvećih problema za sve žene – pitanjem feminizacije siromaštva. Nisu uopšte registrovani tekstovi u rubrici, iako je siromaštvo najveće među ženama pripadnicama manjina, lezbejkama, invalidkinjama i starijim ženama, kao i među pripadnicama rasnih i etničkih manjina, koje su obično među najslabije plaćenim radnicama.

8 Citat Mirjane Bobić Mirosavljević bio je deo najava za dodelu feminističkih priznanja u okviru Bring The Noize manifestacije, koju organizuje BeFem, feministički kulturni centar.

Medijski glasovi LGBT aktivista/kinja

Medijska politika LGBT grupa u Srbiji podrazumevala je stvaranje različitih, novih medijskih prostora kao odgovora na kompleksne društvene procese, medijske transformacije, otpore dominantnim značenjima i znanjima, ali je istovremeno i odraz potrebe za kreiranjem vlastitih, slobodnih autonomnih prostora u interaktivnim okruženjima. Tokom poslednjih dvadeset godina LGBT aktivisti i aktivistkinje štampali su svoje časopise, osnivali sajtove (veb-stranice), pisali biltene, pravili radio-emisije. Medijski aktivizam LGBT grupa u Srbiji se gradio i kroz dijalog sa medijima, paralelne povezane procese monitoringa medijskog sadržaja, treninga za novinare, pisanja predstavlki nadležnim institucijama, objavljivanjem priručnika i medijskih izveštaja, kao i kreiranja medijskih kampanja.

„LGBT aktivisti i aktivistkinje, koji su vidljivi i aktivni u borbi protiv homofobije, izloženi su raznim pritiscima i pretnjama. No, to ih nije zaustavilo da javno istupaju u različitim medijskim formatima upozoravajući na rastuće nasilje i dominantni diskurs nacionalizma, tradicionalizma i provincijalizma u savremenom srbijanskom društvu“ (Višnjić, 2014, 371).

Za LGBT organizacije je tokom godina bilo važno da se pozicioniraju kao društveni akteri, koji transformišu javne politike i institucije, zadržavajući punu autonomiju i političku nezavisnost.

Tokom 2017. godine mediji su izvještavali o potpisivanju Memoranduma o saradnji protiv diskriminacije LGBT osoba, koji je sprovela organizacija za lezbejska i ljudska prava Labris.

„Grad Novi Pazar bori se protiv svih oblika diskriminacije, predrasuda i govora mržnje, a zalaže se za ravnopravnost svih, uključujući i LGBT populaciju, poručio je Mirsad Jusufović u ime lokalne samouprave prilikom potpisivanja Memoranduma o saradnji protiv diskriminacije LGBT osoba. Novi Pazar je sedmi grad u Srbiji u kome je formirana lokalna mreža za zaštitu LGBT osoba. Lidija Đorđević iz organizacije Labris je ukazala na važnost da lokalni organi saraduju u borbi za unapređenje položaja manjinskih grupacija i da efikasnije i koordinisanije funkcionišu. To je pravi način da se povрати poverenje u institucije.“⁹

Rad Labrisa bio je tema više medijskih izveštaja i povodom 17. maja Međunarodnog dana borbe protiv homofobije i transfobije.

„Pomoćnica gradonačelnika Novog Sada Ljiljana Koković tim povodom prisustvovala je uličnoj akciji koju je organizovala lokalna mreža za prevenciju diskriminacije i podršku LGBT osobama Grada Novog Sada. Deset odsto ukupne populacije kako u Srbiji tako i u svetu čine osobe koje su drugačije seksualno orjentisane. Krajem prošle godine osnovana je lokalna mreža za prevenciju diskriminacije i podršku osobama LGBT Grada Novog Sada. Od tada sve članice mreže timski rade kako bi prevazišle sve barijere i prevenirale diskriminaciju. Lokalna mreža za prevenciju diskriminacije i podršku LGBT osobama osnovana je u okviru projekta ‘Udruženi protiv diskriminacije’ koju sprovodi organizacija Labris u saradnji sa ostalim partnerskim organizacijama.“¹⁰

Zajedničkim akcijama organizacije Labris, državnih institucija i lokalnih organizacija civilnog društva u Beogradu i, po prvi put, još šest gradova, obeležen je Međunarodni dan borbe protiv homofobije i transfobije. Na zgradama gde je sedište zaštitnika građana i poverenice za zaštitu ravnopravnosti bile su istaknute zastave duginih boja, što je prenela većina medija.

Osim bavljenja lobističkim aktivnostima, aktivistkinje Labrisa Jelena Vasiljević i Aleksandra Gavrilović su juna prošle godine dale i veliki intervju magazinu „Lepota i zdravlje“, gde su otvoreno govorile o bivanju ženom i lezbejkom u duboko homofobnom društvu kao što je naše, i na taj način približile nekim običnim ženama, koje ezgistiraju izvan aktivističkih krugova, lezbejsku svakodnevicu.

Tokom Nedelje ponosa koja je prethodila Paradi ponosa, mediji su navodili delove iz obraćanja aktivistkinje LGBT organizacije Da se zna! Dragoslave Barzut, u kojima ona navodi da je ta nevladina organizacija za godinu i po dana postojanja evidentirala više od 70 slučajeva uznemiravanja i zločina iz mržnje prema LGBT osobama, i da nijedan od tih slučajeva nije pozitivno rešen.¹¹

Još jedan aktivistički glas bio je prisutan tokom prošle godine u medijima. Prošlog leta (2017) grupa žena i njihovih saveznica/ka odlučila da organizuje Nišku nedelju ponosa po prvi put. Hrabrost da zakači izvan zone sigurnog i bude vidljiva u prostoru javnog preuzela je aktivistkinja Hristina Piskulidis.

10 TV Novosadska, Objektiv, 17. 5. 2017.

11 Televizija N1, 12. 9. 2017.

„Ove godine, prvi put u našem gradu, Udruženje građanki Ženski prostor u okviru projekta Kolektiv – Centar za unapređenje prava LGBT osoba organizuje ‘Nišku nedelju ponosa’. Poznato je da LGBT osobe imaju mnogo više problema u manjim sredinama. Podatak da se zaštitniku prava građana u Nišu nije javila nijedna LGBT osoba govori o tome koliko se te osobe još uvek plaše. Strah ih je osude porodice, sredine, gubitka posla... U našoj zemlji u svakoj sredini ima od pet do 10 odsto LGBT osoba, od tog broja 70 odsto njih trpi nasilje, ali prijavi ga tek 10 odsto.“¹²

Ovakvi istupi ukazuju na značaj povezivanja i umrežavanja LGBT zajednice, državnih institucija, ustanova i većinske populacije, kao i uloge civilnog društva u tom procesu, a grupe i pojedinke pri tome otvaraju nove sigurne prostore za sve koji žele da misle i deluju, kao i da se na inovativan način bave promocijom LGBT kulture.

LGBT filmska kultura posebno mesto ima u okviru festivala Merlinka, koji je prošle godine održan od 7. do 13. decembra. Primetan je rast medijskog interesovanja za ovaj festival i broja izvještaja, kako o filmovima tako i o samoj organizaciji i pratećem programu.

Važan medijski instrument su i kampanje, jer kampanje vidimo kao politički instrument koji u mediji- ma predstavlja glas, odnosno poruku različitih društvenih aktera i njihovih politika.

U januaru je započeta kampanja „Biće bolje“ čiji je cilj povećanje tolerancije prema osobama druga- čije seksualne orijentacije, a koju su pokrenuli su organizacija Loud & Queer, Inicijativa za demokratsku tranziciju i Kancelarija za ljudska i manjinska prava.

Gayten-LGBT je, u partnerstvu sa Centrom za ljudska prava i studije razvoja i ekipom koju čine nji- hovi saradnici/ce, trans osobe i produkcijska kuća Crossroads film & video production, snimio video¹³ kojim se ukazuje na neophodnost usvajanja Zakona o rodnom identitetu.

Mediji, kao moguća uporišta demokratskog sistema, predstavljaju uticajnu zonu u kojoj se formiraju i proizvode vladajuće vrednosne matrice. S obzirom na to da živimo u vremenu medijske dominacije u političkom i socijalnom životu, važno je stalno iznova pratiti i analizirati njihove sadržaje, koji predstav- ljaju važno mesto za razumevanje savremene političke kulture (Višnjić, 2016), ali osvajati ovaj prostor kao novi instrument aktivističke borbe.

12 O2, Vesti, 27. 6. 2017.

13 <https://www.facebook.com/GaytenLGBT/videos/vl.137537530200601/1222246754489061/?type=1>

„Prođi sa mnom ispod duge“: Slučaj Ane Brnabić

Diskriminacija žena se sprovodi na svim područjima, pa tako i na području politike, i to je činilo i čini polnu razliku političkom razlikom i osnovom za isključivanje žena iz domena političke moći (Paterman, 2000).

Jedan od ključnih medijskih događaja u 2017. godini je bio izbor prve javno deklarisanе lezbejke za premijerku Republike Srbije. Slučaj Ane Brnabić, koja se našla na čelu Ministarstva lokalne samouprave 2016. godine, a zatim je izabrana i za premijerku u junu 2017. godine, još jednom je pokazao kako se telo žene, lezbejke instrumentalizuje i fetišizuje da bi se pokazala stvarna nemoć društva. U ovom slučaju javno deklarisanje¹⁴ prvo kao ministarke, a zatim i kao premijerke, iskorišćeno je kao tabloidna senzacija, kvaziemancipacijski čin kako bi se zamaglila činjenica da smo u stalnoj repetitiji konstruisanja identične i nestručne vlade. Sama Ana Brnabić, u jednom od prvih obraćanja sa pozicije premijerke, izjavila je:

„Želim da zahvalim predsedniku na ukazanom ogromnom poverenju da vodim Vladu Srbije i nastavim reforme sa nesmanjenom posvećenošću i snagom.“¹⁵

Sa druge strane, sami članovi parlamenta su na njen izbor reagovali kao na potvrdu lojalnosti Aleksandru Vučiću.

14 Treba podsetiti da je tadašnji premijer Aleksandar Vučić javno autovao Anu Brnabić prilikom njenog imenovanja za ministarku u sastavu nove Vlade (2016). „Farsična politika Vlade Republike Srbije koja zagovara opciju: ni levo ni desno već bolje, u stvari, iako smešna, nije naivna, već je naprotiv veoma opasna, pa čak, usudiću se da kažem, vodi ravno u fašizam. Odašilje se slika poštovanja ljudskih prava, zalaganja za iste mogućnosti, ravnopravnost, sve to što Srbiju orijentiše kao buduću članicu EU. A sa druge strane, interno stvari stoje ekstremno suprotno. Ovde nije pitanje podržavanja lezbejke u Vladi RS, već pitanje podržavanja onih koji pod maskom zalaganja za jednakost, sprovode sistemsku nejednakost“ (Barzut 2016).

15 Danas, 15. 6. 2017.

„Onaj ko ne bude glasao ili onaj ko se izjašnjava protiv Ane Brnabić kao kandidata za predsednika Vlade, on se u stvari izjašnjava protiv Aleksandra Vučića“ (Martinović, 2017).¹⁶

Ključno je pitanje u kojoj i kakvoj državi i Vladi, i *institucionalnom haosu* dobijamo prvu premijerku - javno deklarisanu lezbejku, kao i da li ova Vlada na svojoj političkoj agendi uopšte ima pitanja unapređenja položaja LGBT zajednice i drugih manjinskih i diskriminiranih grupa. Javni i medijski tretman sadašnjeg i budućeg rada Ane Brnabić su lako predvidljivi i biće proizvod ukrštanja homofobije, mizoginije i seksizma, jer su pozicionirani unutar socijalnog poretka mapiranog ekonomskim, kulturnim, političkim odnosima, neoliberalne, patrijarhalne i heteronormativne dominacije.

Veći broj žena u političkoj i javnoj sferi jeste osnovni preduslov, ali ne i dovoljan uslov da bi politika bila drugačija. 2000. godine u Narodnoj skupštini Republike Srbije bilo je samo 20 narodnih poslanica, dok danas u trenutnom sastavu Narodne skupštine Republike Srbije 36,4 odsto od ukupnog broja poslanika čine žene. Značajno je napomenuti da je i predsednica skupštine žena. Neravnopravnost polova je vidljiva u raspodeli ministarskih mesta u kojima svega 19 odsto od ukupnog broja (4:21) zauzimaju žene. Bez obzira na to što broj žena u parlamentu predstavlja pozitivan parametar, žene još uvek nisu na pozicijama gde je najveća koncentracija moći, nisu u pregovaračkim timovima, na čelima ministarstva, niti su uključene u procese raspodele dobara. „Radikalni obrt“ na poziciji moći predstavljao je izbor premijerke Ane Brnabić (izglasana 28. juna 2017). No, ostalo je otvoreno pitanje da li sami mediji prepoznaju žene kao relevantan politički subjekat, s obzirom na to da i političke partije ne pokazuju razumevanje važnosti i društveni značaj politika rodne ravnopravnosti. Žene u politici su kontinuirano isključivane iz medijskog diskursa, kako u odnosu na stranačke kolege tako iz perspektive njihove realne zastupljenosti u političkim telima. Strategije isključivanja i diskriminacije žena u politici se upravo reflektuju i njihovom odsustvu i nevidljivosti u medijskim sadržajima. A posebno u temama u kojima se o njima piše.

„Ovako nova premijerka pika fucu:
Ana Brnabić pokazala kako barata loptom!“¹⁷

16 Informer, 21. 6. 2017.

17 Informer, 15. 6. 2017

Stereotipi i predrasude u slučaju Ane Brnabić samo su dobile muško naličje, naročito u očekivanju da Ana Brnabić kao lezbejka prati transferzalu muške rodne uloge, u kojoj je podrazumevajuće da se bavi tradicionalno muškim sportom.

Novinari u štampanim medijima najčešće pišu o političarkama na način koji ih estetizuje i seksualizuje. Posebno se na njih obrušavaju time što ih diskvalifikuju (i/ili promovišu) upravo na osnovu izgleda, a ne na osnovu političkog rada i angažmana. Ovu vrstu estetizacije u medijskoj reprezentaciji nije izbjegla ni Ana Brnabić.

„NOVA FUNKCIJA, NOVA FRIZURA: ANA BRNABIĆ SE OŠIŠALA! KAKO VAM SE ČINI NAJNOVIJI MODNI PODUHVAT?“¹⁸

Reprezentacija žena u politici se u najvećoj meri usredsređuje na njihov spoljašnji izgled, na navodno „tipično ženske“ osobine, procenjuje se njihova inteligencija i kompetencija, ali i njihovi neuspesi, smene sa vlasti i slično, dok su njihova profesionalna ličnost, stručnost i učinci ostavljeni po strani. Svrha tih stereotipa (ali i sve ono što se pritom izostavlja, zanemaruje i o čemu se čuti) jeste da trivijalizuju i marginalizuju ulogu žena, posebno lezbejki u politici.

Ana Brnabić ulaskom u politiku nije naišla samo na otpor jer je žena političarka, što je samo po sebi poraz patrijarhalne kulture.

„Negativan stav imaju političari/ke (Sandra Rašković Ivić, Boško Obradović, Borko Stefanović) koji Anu Brnabić smatraju marionetom, knjigovođom Aleksandra Vučića i 'fikusom' u Vladi, što je većinsko mišljenje opozicije, koja smatra da Ana Brnabić nije dovoljno jaka politička ličnost i sumnjaju u njene političke sposobnosti“ (Jelić, 2017).¹⁹

Otpor prema Ani Brnabić utemeljen je ne samo kod političara poput Dragana Markovića Palme, Muamera Zukorlić, Velimir Ilić, Đorđe Vukadinovića već i kod šire javnosti, jer je pripadnica LGBT populacije protiv koje oni godinama deluju u javnom i medijskom prostoru.

„Lider JS Dragan Marković Palma kaže da je danas rekao predsedniku Aleksandru Vučiću da premijer mora da bude domaćin, da ima decu, a na konkretno pitanje da li bi glasao za premijera koji nema decu, odgovorio je odrečno.“²⁰

Kao što zakonski okvir, a ni postojanje mehanizama za rodnu ravnopravnost, nisu uspeli da obezbede stvarnu ravnopravnost žena i muškaraca u savremenom srpskom društvu, tako ni izbor Ane Brnabić za premijerku nije doprineo unapređenju položaja žena, a još manje same LGBT zajednice, čineći njenu poziciju „kozmetičkim dodatkom neučinkovitoj državi“ (Knežević, 2006).

19 Danas, 15. 6. 2017.

20 Politika, 5. 6. 2017.

„Buka i bes“:

Odnos Srpske pravoslavne crkve prema LGBT zajednici u srpskim medijima

Alarmantna količina govora mržnje prema LGBT zajednici u javnom i medijskom diskursu dolazi od predstavnika Srpske pravoslavne crkve. „Nakon sloma socijalizma, uticaj SPC drastično je porastao, i to ne samo u sferi kulture, nego i u smislu osvajanja političke, pa i ekonomske moći” (Perica, 2011, 37). Od početka devedesetih godina prošlog veka, primetno je nastojanje SPC da se pozicionira ne samo kao verska, već i kao politička institucija (Đorđević, 2001). Rast uticaja Srpske pravoslavne crkve u savremenoj Srbiji je uslovljen lokalnim specifičnostima, posebno ratnim događanjima, glorifikacijom ratnih zločina, kao i agresivnim, destruktivnim nacionalizmom na prostoru SFRJ tokom devedesetih godina prošlog veka. Ako se mapiraju činioци koji su bili scenografija buđenju pravoslavlja u Srbiji nailazimo na sledeće socijalne punktove: „normalizacija nacionalizma, uspon antiantifašizma, upitnost sekularnosti države” (Stakić, 2013; Kuljić, 2002), kao i jačanje nekonzervativizma i ekstremne desnice. Sa druge strane, nedostatak sankcija od strane države, kao i osvajanje i povratak na političku scenu retrogradnih nacionalističkih stranaka, koje su napravile dekorativni i formalni evropski preobražaj, zapravo proizvodi jednu vrstu savezništva crkve i države (Albu Savić i Višnjjić, 2015).

Srpska pravoslavna crkva početkom devedesetih godina prestaje da bude samo verska institucija, i u javnom prostoru se konstruiše kao politički subjekt. Tokom ratova na prostoru bivše SFRJ, SPC je odigrala neslavnu ulogu, pružajući podršku tadašnjem srpskom rukovodstvu i obezbeđujući teološko opravdanje ratne politike (Đorđević, 2001; Stakić, 2013). Zajednički imenitelj ideologije savremene desnice u Srbiji i jednog broja predstavnika Srpske pravoslavne crkve je odnos prema prema ratnim zločinima, LGBT zajednici i organizaciji Parade ponosa, teritoriji i fiktivnim granicama Srbije – tako da klerikalizacija društva teče paralelno sa jačanjem uticaja i vidljivosti ekstremnih desničarskih grupa.

Srpska pravoslavna crkva je jedan od ključnih nosilaca rehabilitacije tradicionalnog diskursa i otpora modernizaciji društva, posebno u odnosu na pitanje položaja pripadnika/ca LGBT zajednice (Albu Savić i Višnjjić, 2015).

Reprodukcija homofobije u medijima predstavnika SPC posebno je intenzivirana u periodima organizacije Parada ponose.

„Tradicionalne crkve i verske zajednice u Srbiji svoj odnos prema homoseksualnom ponašanju i pravima osoba istopolne seksualne orijentacije jedinstveno iznose i jednoglasno zastupaju. U sekularnim demokratskim društvima religijske zajednice nemaju ekskluzivnu moć ni pravo da definišu kulturna značenja seksualnosti, ali imaju pravo da iznose svoje stavove osim ako religija nije definisana isključivo kao privatna stvar jasno odvojena od javne sfere društvenog delovanja” (Ivanović i Radulović 2014, 174).

Još od 2010. godine period organizovanja Parade ponosa je period kontinuiranog pozivanja na linč, govora mržnje, vređanja i diskriminacije od strane mitropolita Amfilohija Radovića (ali i poglavarstva SPC) zaključno sa rečima „o smradu sodomskom, koji je na dan održavanja Parade ponosa zagadio grad Beograd“.²¹ Ovom izjavom, koju su u tom trenutku preneli svi štampani i elektronski mediji, mitropolit Amfilohije je u potpunosti podržao i relativizovao nasilje koje se desilo na ulicama Beograda, dao legitimitet nasilju nad manjinskom grupom čija su prava garantovana Ustavom Republike Srbije, i nastavio je to da radi svih ovih godina, isto kao i veći deo crkvenih poglavara.

Protesti koji su 2017. godine održani povodom Parade ponosa, imali su, kao i prethodnih godina, crkvenu scenografiju i našli su svoje mesto u medijskom sadržaju, sa svrhom senzacionalizma i doprinosa već dubokoj podeli unutar neokonzervativnih i liberalnih struja.

21 Podsećamo da je Labris i u ovom slučaju reagovao, napisana je pritužba Poverenici za ravnopravnost, a saopštenje za medije prenele su tada samo dnevne novine Blic.

„Okupljeni su nosili transparente protiv Parade, zastave Rusije i crkvenu ikonografiju.. 'Nemoral i gej sramotu nikad više u javnom životu', piše na jednom transparentu. Vernici koji organizuju litije za Gračanicu okupili su se kod Crkve Svetog Marka na kontramitingu koji je organizovao monah Antonije iz Valjeva, koji je isteran iz crkve. Oni kažu da čekaju da se parada završi a onda će otići do Trga 'da ga okade'.“²²

Broj medijskih glasova koji mapiraju i kritički promišljaju društvene procese i aktere, koji doprinose različitim negativnim pojavama, usporavaju demokratizaciju, a pritom uspevaju da zadrže političku autonomiju pa samim tim i programsku, političku i finansijsku nezavisnost jeste sve manji u ovom vremenu tržišne utakmice za ostvarenje profita, ali njihovo postojanje jeste potvrda da je drugačije čitanje i stvaranje medijske stvarnosti moguće. Jedan od retkih tekstova koji je kritički govorio o Srpskoj pravoslavnoj crkvi je tekst novinara Dalibora Stupara „Moćna korporacijska Srpska pravoslavna crkva“²³ (Autonomija.info), koji analizira političku i finansijsku moć crkve, poreske olakšice koje ona ima, kao i njen uticaj u društvu.

Ove godine najveći broj medijskih tekstova se bavio protivljenjem SPC izboru premijerke Brnabić i nastao je u periodu najave i samog izbora Ane Brnabić za premijerku Srbije. Naslovnice su bile preplavljene naslovima poput

„Crkva protiv Ane:

SPC lobira da Brnabićka ne bude premijer jer je gej?!“²⁴ i sl.

Mediji su prenosili saznanja o konsultativnim procesima unutar crkvenih redova, čineći ponovo sveštena lica socijalnim akterima i vraćajući ih u političku arenu.

22 Vesti Online, 18. 10. 2017, <http://vesti-online.com/Vesti/Srbija/666765/Protest-protiv-Parade-ponosa-u-centru-Beograda>.

23 <http://www.autonomija.info/voice-mocna-korporacija-srpska-pravoslavna-crkva.html>, pristupljeno 17. 3. 2018.

24 Ekspres, 12. 5. 2017.

„SPC na sve načine pokušava da spreči mogućnost da ministarka državne uprave i lokalne samouprave Ana Brnabić postane novi premijer.“²⁵

Sprega države i Crkve i mogućnost intervencije, kao i kreiranja zajedničke političke strategije, vrlo brzo je potvrđena u saopštenju koje stiglo nakon talasa medijskih naslova u kojima se potvrđuje protivljenje Crkve izboru premijerke. Naravno da je primarni medijski oglašivački prostor bio u okviru Televizije Pink kao privatnog a zapravo državnog glasila.

„Srpska pravoslavna crkva saopštila je da je netačno da se ona protivi predlogu da ministarka Ana Brnabić bude izabrana za premijera zato što je pripadnica gej populacije. Iz SPC navode da medijska kampanja tim povodom traje već nekoliko dana i da u njoj nisu pošteđeni ni patrijarh Irinej, ni premijer Aleksandar Vučić. ‘Srpska pravoslavna crkva, njen patrijarh ili bilo koja druga zvanična ustanova ili ličnost, ne meša se u izbor državnih zvaničnika’, navodi se u saopštenju SPC.“²⁶

Iako član 11 Ustava Srbije garantuje svetovnost države i odvojenost državnih institucija od crkve, pravoslavno hrišćanstvo je u Srbiji faktički uspostavljeno kao državna religija (Perica, 2011, 38). No, ne treba zaboraviti i treba i javnost i crkvu stalno i iznova opominjati, pa i putem institucija, da zvaničnici Srpske pravoslavne crkve imaju pravo na vlastito mišljenje, ali da je Srbija zemlja sa zakonima i Ustavom koji građanima i građankama obezbeđuju pravo na slobodno okupljanje, proteste kako bi koristeći ta sredstva iskazali svoje neslaganje sa položajem u socijalnom sistemu i kontekstu u kom se nalaze.

Ne samo da Srpska pravoslavna crkva ne prihvata modernizaciju društva, emancipaciju žena, te ravnopravni status u društvu pripadnika/ca LGBT zajednice, nego im se kontinuirano suprotstavlja u javnom i medijskom prostoru, te aktivno zagovara nepoštovanje i kršenja Ustavom i drugim zakonima zagarantovanih prava. U sekularnom društvu, kao što je naše, granica između države i crkve bi trebalo da bude jasno po(d)vučena, i to na taj način da se patrijarhalni, tradicionalni, konzervativni diskurs crkve i desnih politika ne može ni zamisliti, a kamoli mu dozvoliti da povrh svega preuzima (simboličke) prostore osvojenih sloboda i prava i u njima da proizvodi govor mržnje i diskriminaciju prema LGBT zajednici i ženama.

25 Blic, 12. 5. 2017.

26 TV Pink, Nacionalni dnevnik, 15. 5. 2017.

„Ima li mjesta optimizmu“: Buduće smernice o izveštavanju

Dugo je opstajala matrica po kojoj su svi drugi bili pozvani da više govore (promovišu i diskriminišu) o istopolno orijentisanim osobama od njih samih, pa nam zbog toga skorašnja istorija pokazuje da je LGBT aktivista/kinja, organizacija i/ili pripadnica/ka LGBT zajednice kao izvora informacija, sagovornika/ca bilo u zanemarljivom broju. Ova slika se danas ipak menja, glasovi pripadnika LGBT zajednice prisutniji su u medijima nego ranije. Pitanje odnosa prema LGBT osobama je političko pitanje, tester demokratizacije društva. Srbija bez obzira na formalni i dekorativni napor koji ulaže kako bi se prikazala kao savremena proevropski orijentisana država, daleko je od moderne zajednice koja otvara prostor za manjine i promociju politika razlike i poštovanja. LGBT zajednica je i dalje u javnom i medijskom prostoru izložena diskriminatornom govoru. Iako je došlo do stanovitog pomaka u tabloidima, koji su umesto uvredljivih izraza „peder, lezbača i trandža“ usvojili termin LGBT osobe, oni se i dalje ne ograđuju od homofobnih izjava. Televizije i štampani mediji, kao i onlajn portali, suprotno onome na šta ih obavezuje Zakon o radiodifuziji, emituju govor mržnje usmeren prema osobama koje su drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne. Nepostojanje sankcija i relativizacija govora mržnje i nasilja u javnom diskursu obezbeđuje materijalne uslove za širenje atmosfere netolerancije i linča prema pripadnicima gej populacije, i predstavlja podstrek svima onima koji svakodnevno koriste govor mržnje i pravdaju nasilje protiv pripadnika različitih manjinskih grupa.

Jedan od ključnih medijskih zadataka je da obezbede slobodu govora za lezbejke, gejeve, biseksualne i transeksualne osobe, kao i da proizvode medijske sadržaje u kojima su iskustva i identiteti pripadnika LGBT zajednice vidljivi. Neophodno je promovisati iznova afirmativne akcije i pozitivnu diskriminaciju kako bi seksualne manjine i druge marginalizovane grupe dobile prostor u medijima. Pored toga treba uvesti rodno osetljivo izvještavanje, a smanjiti senzacionalizam kojim se opravdava i normalizuje nasilje nad pripadnicima LGBT zajednice. Posebno važnu aktivističko-medijsku intervenciju predstavlja razvoj medijskih alata za rodno senzibilisano izveštavanje (rodno osetljiv jezik, baze podataka stručnjaka, novinarski kodeks), ali i stalno praćenje njihove implementacije u medijskim sadržajima, kao i od strane udruženja novinara.

Jelena Višnjić
Beograd, april 2018.

Bibliografija:

Albu Savić, Ana, i Jelena Višnjić. 2015. „Kakav je to krivi spoj: religija i prava LGBT zajednice u medijskom kontekstu.“ U Uloga medija u normalizaciji odnosa na Zapadno Balkanu, ur. Dubravka Valić Nedeljković, Nikola Knežević, Dinko Gruhonjić, 114–131. Novi Sad: Filozofski fakultet, Odsek za medijske studije: Centar za istraživanje religije, politike i društva.

Dajer, Ričard. 2012. „Uloga stereotipa.“ U Moć/mediji/8, ur. Jovan Čekić i Jelisaveta Blagojević, 239–249. Beograd: Fakultet za medije i komunikacije, Univerzitet Singidunum.

Đorđević, Mirko. 2001. „Ratni krst srpske Crkve“ U: Republika, Br. 273, Dostupno na: http://www.yuopce.com/zines/republika/arhiva/2001/273/273_20.html

Jelić, Zorica. 2018. Ravnopravnost žena u politici: Analiza medijskog izveštavanja o Ani Brnabić na portalima dnevnih novina Danas, Politika, Informer i Kurir. Seminarski rad. Univerzitet u Novom Sadu - Filozofski fakultet, Odsek za medijske studije.

Kuljić, Todor. 2012. „Anti-antifašizam“ U Antifašizam pred izazovima savremenosti, ur. Milivoj Bešlin i Petar Atanacković, 55-71. Novi Sad: AKO.

Marković, Maja. 2016. „Kome je potrebna gej ministrica u Srbiji.“ <http://www.voxfeminae.net/cunterview/politika-drustvo/item/10435-kome-je-potrebna-gej-ministrica-u-srbiji> Pristupljeno 20.04.2018.

Pateman, Carol. 2000. Spolni ugovor. Zagreb: Ženska infoteka.

Perica, Vjekoslav. 2011. „A Post-Communist Serbo-Russian Romance: Eastern Relic of the Pan-Slavic Myth“ U Political Myths in the Former Yugoslavia and Successor States: A Shared narrative ed. Perica Vjekoslavi Darko Gavrilović. The Hague: The Institute for Historical Justice and Reconciliation.

Skrozza, Tamara. 2016. „GLIC: Smanjen broj negativnih tekstova o LGBT populaciji.“ <http://rs.n1info.com/a147175/Vesti/Vesti/GLIC-Mediji-o-LGBT-populaciji.html> Pristupljeno 10.04.2018.

Stakić, Isidora. 2013. „Odnos Srbije prema ekstremno desničarskim organizacijama.“ http://www.bezbednost.org/upload/document/odnos_srbije_prema_ekstremno_desniarskim_organizac.pdf. Pristupljeno 18.04.2018

Višnjić, Jelena, i Katarina Lončarević. 2011. Politike reprezentacije LGBTTIQ populacije u medijima Srbije. Beograd: Labris, grupa za promociju ženskih lezbejskih prava.

Višnjić, Jelena. 2012. LGBT populacija u štampanim medijima u Srbiji, 2011. Beograd: Labris, grupa za promociju ženskih lezbejskih prava.

Višnjić, Jelena. 2014. „I'm coming out: Medijsko delovanje i strategije otpora LGBT aktivista i aktivistkinja u Srbiji.“ U Među nama: neispričane priče gej i lezbejskog života, ur. Jelisaveta Blagojević i Olga Dimitrijević, 370–384. Beograd: Hartefakt Fond.

Višnjić, Jelena. 2016. Rodna analiza teksta u online štampanim medijima u Srbiji. Doktorska disertacija. Univerzitet u Novom Sadu – Asocijacija centara za interdisciplinarne i multidisciplinarne studije i istraživanje – ACIMSI centar za rodne studije.

Novinski članci

Blic. 2013. „Marija Šerifović: Da li sam lezbijka? Hm!” Blic, 25. 11. 2013.

Blic. 2017. “SPC ne želi Anu Brnabić na čelu Vlade jer je gej.” Blic, 12.05.2017.

Blic. 2017. „Gej-scena u ‘Zoni’ iznenadila publiku, a evo kako su Marija i Brankica snimile poljubac.“ Blic, 26. 1. 2017.

Danas. 2017. “Brnabić: Čast je služiti svojoj zemlji.” Danas, 15.06.2017.

Ekspres. 2017. „Crkva protiv Ane: SPC lobira da Brnabićka ne bude premijer jer je gej?!” Ekspres, 12.05.2017.

Informer. 2017. “Roditelji u šoku: Dizni objavio crtani sa gej scenama!” Informer, 2. 3. 2017.

Informer. 2017. “VIDEO: Ovako nova premijerka pika fucu – Ana Brnabić pokazala kako barata loptom.” Informer, 15.06.2017.

Informer. 2017. “Vučić za Nedeljnik: Moj izbor je Ana Brnabić, Srbija treba da gura napred.” Informer, 21. 06.2017.

Informer. 2017. „LEZBO ZONE! Glumica Marija Stokić priznala: Brankica se baš fino ljubi.” Informer, 26. 1. 2017.

Kurir. 2017. "Nova funkcija nova frizura. Ana Brnabić se ošišala kako vam se čini najnoviji modni poduhvat." Kurir, 21. 6. 2017.

Politika. 2017. "Dačić: Danas nije rešeno pitanje premijera." Politika, 5. 6. 2017.

SMedia.rs. 2017. "Nije me stid: Brankica opisala kako se osećala posle poljupca sa ženom." SMedia.rs, 26. 1. 2017.

Vesti Online. 2017. "Protest protiv Parade ponosa u centru Beograda." Vesti Online, 18. 10. 2017.

Televizijski prilozi

O2. 2017. "Protest navijača i desničara na "Niškoj nedelji ponosa." O2, 27. 6. 2017.

RTS1. 2017. "Memorandum o saradnji protiv diskriminacije LGBT osoba." RTS1, 13. 3. 2017.

Televizija N1. 2017. "Nedelja ponosa. Može li ljubav biti zakon." Televizija N1, 12. 9. 2017.

TV Novosadska. 2017. "Obeležavanje Međunarodnog dana borbe protiv homofobije." TV Novosadska, 17. 5. 2017.

TV Pink. 2017. "Prolećno zasedanje SPC." TV Pink, 15.05.2017.

Naslov:

Milimetar po milimetar, desno - levo

Autorka:

Jelena Višnjić

Publikaciju izdaje:

Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava

Za izdavača:

Jelena Vasiljević

Grafički dizajn i prelom:

Ivana Radmanovac

Prevod:

Voyager

Tiraž:

100

Nekomercijalno umnožavanje, fotokopiranje ili bilo koji drugi oblik reprodukcije cele publikacije ili njenih delova je poželjno, uz prethodno pisano informisanje izdavača na mejl: **labris@labris.org.rs**

www.labris.org.rs

